

POLICYSOLUTIONS

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Büro Budapest

Nemzeti identitás – egység vagy sokszínűség?

- Politikai Megbékélés Beszélgetéssorozat II. -

2013. május

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Identitás-kutatások eredményei és az egyes identitástípusok	6
2.1. Az identitásfejlődés történeti háttere	6
2.2. Európai identitás erősödése és gyengülése	8
2.3. A „büntető Európa” képe.....	12
2.4. Regionális és helyi identitások sikere	14
3. Pártok identitáspolitikái	18
3.1. Fidesz.....	18
3.2. Magyar Szocialista Párt	20
3.3. Jobbik	22
3.4. Lehet Más a Politika	22
4. Konklúzió.....	24
5. Javaslatok.....	26
5.1. Kirekesztő identitás-törekvések elleni program	26
5.2. Nemzeti identitás-minimum meghatározása	27
5.3. Új identitás-kampány megtervezése	27
5.4. Jogok és lehetőségek ismerete	27
5.5. Identitás-fejlesztés az oktatásban.....	28

„Vannak, akik a haza szeretetét kétségbevonhatatlan erőnyek tekintik, mások szerint a vak engedelmesség, a sovinizmus és a háborúk okozója”.
in: Michael J. Sandel, 2009:266¹

I. Bevezetés

A Friedrich Ebert Alapítvány és Policy Solutions politikai elemző intézet 2013 első felében beszélgetéssorozatot indított a magyarországi politikai kultúra fejlesztése céljából. A résztvevők különböző értékrendet valló, a társadalomtudományokban és politika világában kiemelkedő tudással rendelkező fiatal szakemberekből áll. A sorozat célja, hogy a magyar politikában régóta meglévő törésvonalakról olyan új diskurzust indítson, amely képes hozzájárulni a magyar társadalmat megosztó legfontosabb témák közös feldolgozásához. Az ötletgazdák álláspontja szerint bár a politika nyilvánvaló velejárója a megosztás, a Magyarországon kialakult helyzet ennek egy extrém és nem szükségszerű formája: a magyar politikai kultúra a rendszerváltás óta a német modelltől az olasz és balkáni modell felé tolódott el. Az alábbi tanulmány ezen rendezvénysorozat második beszélgetése alapján készült, melynek témája a nemzeti identitás volt.

A nemzeti identitásunkkal kapcsolatos viták és diskurzusok a rendszerváltás óta eltérő intenzitással, de meghatározzák a nyilvánosság legfontosabb konfliktusait. Az eltérő intenzitás alatt elsősorban azt értjük, hogy az identitás tartami kérdéseit meghatározó szereplők politikai hovatartozástól és hatalmi pozíciótól függően eltérő módon és más célok alapján próbálják befolyásolni önmeghatározásunk legfontosabb szempontjait. Tanulmányunk legfontosabb célja ezért annak bemutatása, hogy a politikai erők milyen irányba terelik a magyarságunkkal kapcsolatos diskurzusokat.

Identitásunkkal és magyarságunkkal kapcsolatban világnézetünktől, pártszimpátiánktól, származásunktól, vallásunktól függően számos magyarázat fut párhuzamosan hazánkban. A rendszerváltás óta eltelt időszak egyértelművé tette, hogy a magyar társadalom tartósan kötődik az európai identitásához, de ez a csatlakozást övező eufórikus hangulat lecsengése óta tartósan háttérbeszorult nemzeti identitásunk mögött. Ezzel a dilemmával kapcsolatban nehezen megválaszolható kérdés, hogy a napjainkban tapasztalható jobboldali identitásépítési lendület mennyire kizárólagos, azaz például milyen szinten összeegyeztethető az európai normáinkkal. Az önazonosságunk erejét meghatározó történelmi múlt alapvetően a nemzet tagjainak büszkeségét alapozhatná meg abban az esetben, ha az egyes periódusok megítélésében minimális konszenzus tudna kialakulni. A nemzetek Európája kormányzati

---

¹ Sandel, Michael (2012) Mi az igazságos és mi nem? Corvina Kiadó Kft., Budapest

koncepció pont azt hangsúlyozza napjainkban, hogy csak az az ország lehet sikeres Európában, aki egyedi, és ezt a „különlegességét” nem rejteni, hanem felvállalni akarja.²

Fontos probléma az identitás fejlődésének leírása közben, hogy az egyes iskolák vagy ideológiai alapú megközelítések ragaszkodnak eltérő fogalomhasználatukhoz. Nehezen eldönthető például, hogy az egyes identitás szintek egymáshoz való viszonyában mi az igazán meghatározó. Egy szűkebb közösség biztosíthatja identitásunkat: városunk-régióink vagy osztályhelyzetünk lehet énképünk és kötődéseink meghatározó pillérje. Ugyan így kérdéses, hogy származásunk, vallásunk, szexuális orientációnk felülírhatja-e minden más típusú identitásunkat. Gondolhatjuk azt, hogy az ország kisebb-nagyobb közösségek lakhelye, akiknek a tolerancia és a sokszínűség jegyében együtt kell élniük. Vagy éppen ellenkezőleg: a velünk ellentétes identitású emberek rombolják az együttélés lehetőségét, és asszimilálni kell őket. Nemzeti identitásunk értékrendszere szempontjából Európára sokan egy más kultúrák befogadására képes és alapvetően individualizált közösségként gondolnak. Ebben a megközelítésben tehát tekinthetünk magunkra mindentől és mindenkitől független egyénként, akit kötelezettség nélkül jogok illetnek meg, és az állammal, a nemzettel való kapcsolata hasonlatos a fogyasztó és a szolgáltató viszonyához.

Magyarországon a politika hagyományosan erős eszközökkel rendelkezik a nemzeti identitás erősítésében-gyengítésében, tartalmának változtatásában. A jobboldal elsősorban a számára kizárólagosan fontos történelmi szimbólumok újraértelmezésével emel ki egy-egy korszakot, amelynek kiemelésével akarja megújítani a közösség tagjainak együttélési formáit. A nemzet fogalmát nem államnemzetként fogja fel – ahol egy nemzet tagjának az egy országban élő embereket tekinti -, hanem kultúrnemzetként, ahol nem az országhatárok és az állampolgárság határozza meg a nemzethez való tartozást. A Trianon-szindróma feldolgozatlanosságát mutatja, hogy több mint 40 év elhallgatás után is milyen erővel tudott ez a felfogás utat törni magának az elmúlt évtizedekben.

Az osztályidentitást, mint a szocializmus által használt identitásképző elemet a rendszerváltás elsöpörte, így a kilencvenes években az európai kötődéseink megerősítésével próbálta meg áthidalni a baloldal a regionális újjászületéséből fakadó problémákat. Az internacionalizmus sosem állt távol a rendszerváltás előtti és utáni baloldaltól, így a nemzeti identitás helyett az európai polgári lét előnyeit hangsúlyozó narratíva nem csak az ország euroatlanti integrációs tematikájába illett bele, hanem a baloldal saját értékrendjébe is. A baloldal nemzetfelfogása – francia mintára – az államnemzeti volt, de – éppen emiatt a határon túli magyarok identitásának kérdésre nem tudott versenyképes választ adni. A 2004-es népszavazáson a baloldal politikai és részben világnézeti okokból is a kettős állampolgárság ellen kampányolt, a

---

² <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=191349>

jobboldal pedig ezáltal igazolva érezte, hogy a nemzeti/nemzetietlen dichotómiára ossza fel a politikai teret.

A zöld, liberális vagy éppen szélsőséges identitás-alternatívák sikeresen kapcsolódnak be a közösségi normák jelentésének meghatározását alakító nyilvános vitákba. A zöldek demokratikus globális kormányzásban való hite; a liberálisok multikulturális érvrendszere ma olyan szubkultúrákat teremt, amely képes hatással lenni a nemzeti identitásról szóló vitákra. Ennél meglepőbb sikereket csak a szélsőjobboldal képes felmutatni. Burkolt vagy éppen nyílt etnocentrizmusa és sovinizmusa jelenleg a legnagyobb kihívást jelenti a demokratikus pártok számára.

Ez a tanulmány a következőkben azonosítani kívánja azokat a szereplőket és szándékokat, amelyek tudatosan próbálták meg alakítani a magyar polgárok közösségét összekötő normákat és szimbólumokat, egy egyedülálló nemzeti érzületünket. Annak érdekében, hogy az identitást alakító politikai stratégiákat értékelni tudjuk, elemzésünk első felében bemutatjuk a szociológiai kutatások vonatkozó eredményeit. Ebből egyértelműen kiderül, hogy az egyes ideológiai oldalaknak mennyire sikerült elfogadtatni az államnemzet vagy a kultúrnemzet koncepcióján belül a saját megközelítésüket, és az is, hogy ezek az értelmezések milyen távolságot tartanak a nacionalizmustól vagy éppen mennyire kirekesztőek. Ezek után kísérletet teszünk arra, hogy az egyes kötődési szintek (európai, nemzeti, regionális és makroregionális) magyarországi állapotát bemutassuk, és ehhez képest határozzuk meg a parlamenti pártok nemzetpolitikájának karakterjegyeit.

A tanulmány alapját a kutatásainkon túl egy olyan kerekasztalbeszélgetés-sorozat tanulsága határozta meg, ahol politikai elemzők, identitás-kutatók és szociológusok helyzetértékelései alapján értékeltük az elmúlt évek aktuális változásait. Zárásként javaslatokat fogalmaztunk meg, amelyben a felmerült kockázatok kezelésére teszünk kísérletet.

2. Identitás-kutatások eredményei és az egyes identitástípusok

2.1. Az identitásfejlődés történeti háttere

A nemzeti identitás fejlődését tárgyaló szakirodalom elfogadja azt a megközelítést miszerint a Kiegyezéstől napjainkig terjedő politikai időszak egyes korszakaiban tudatosan befolyásolták a diszkurzív térben azt a konstruálódó nemzeti tematikákat, amely révén a kollektív identitásunk tartamát határozhatjuk meg. Nemzeti tematikák alatt elsősorban azoknak az eseményeknek, személyeknek vagy éppen normáknak együttesét értjük, amelyben a különböző identitást befolyásoló aktorok és közösségek egyedileg meghatározhatják saját karakterüket. Ahhoz, hogy a nemzeti identitásunk aktuális állapotát képesek legyünk megérteni, elsősorban a nemzeti tematikák változásait kell leírni, hiszen a közösség tagjainak formális és nem formális politikai szocializációját elsősorban az ebben felmerülő alapkérdések határozták meg. „Az együvé tartozás érzése az identitások mentén, a hasonlóságok keresésével és felismerésük élményével, a másoktól való különbségek és kategorikus elhatárolódások mentén alakul ki.”³

A nemzeti tematikák keretei között leírhatóvá válik, hogy a jobb vagy éppen baloldali politikai közösségek milyen szempontok alapján határozzák meg saját önazonosságukat. „A modern magyar társadalom történetének egészére igaz, hogy az identitásban nem az állampolgári közösség, nem a gyakran átrendeződött társadalmi struktúrákban elfoglalt hely, nem is csak a vallás, hanem a nemzet játszott kitüntetett szerepet.”⁴

Ahogy a nemzetállamok különböző felvirágzási periódusaiban, a magyar nemzeti identitás fejlődésének történetében is természetes, hogy rendszeresen ellentét alakul ki a tágabb nagyhatalmi érdekek és a hazai célkitűzések között. A nemzeti identitás fejlődését elsősorban a sorsfordító történelmi helyzetekben meghozott politikai döntések és azok következményeinek értékelése határozza meg. Legyen szó akár az Osztrák-Magyar Monarchiához, a Szovjetunióhoz vagy éppen az Európai Unióhoz való viszonyról, a magyar politikai közösség tekintetében az alapkérdés mindig az, hogy közösségi értékeink és egyedi érdekeink milyen módon érvényesülnek egy adott időszakban. Ezeknek a történelmi időszakoknak a legfontosabb társadalmi kérdései olyan tájékozódási és kapcsolódási pontokat jelentenek a nemzet közös fejlődésében, amely révén megerősödhet egy a mindennapi eligazodáshoz és a kollektív önmeghatározáshoz nélkülözhetetlen fogalmi háló. Mivel a

³ Szabó Ildikó: Nemzet és szocializáció, L'Harmattan Kiadó, 2009., 15. o.

⁴ Szabó, 26. o.

politikai szocializáció mechanizmusainak megértése nélkülözhetetlen ennek a fejlődésnek a leírásához, a magyar nemzeti identitás fejlődésénél figyelembe kell vennünk az állandóan változó értelmezési kereteket és az azokban megjelenő normákat. Az Ausztriához vagy éppen a Trianoni békeszerződéshez fűződő aktuális vagy történelmi viszonyunk alapvetően befolyásolta azt is, hogy mit gondolunk saját kollektív identitásunk alapjairól és célrendszeréről. A nemzeti érdek és a nemzeti identitás jelentése meghatározta az előbb említett történelmi választási helyzeteknek a jelentéstartamát.

Az identitás fejlődését meghatározó tematikák közül kiemelkedik a vallási, a demokratikus és a nemzeti tematika. Annak ellenére, hogy a posztmodern után alapvetően szekularizált körülmények között élünk, az egyházak annyira erős szocializációs intézményrendszerrel rendelkeznek, hogy a világról alkotott képük alapvetően meghatározza a hívő közösségek önképének fejlődését is. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, akár az Európai Alkotmányról folyó vita, akár a Fidesz napjainkban tapasztalható újfajta és sajátos nemzetépítése, alapjaiban támaszkodik a vallásosságban rejlő lehetőségekre. Az ezredforduló utáni sajátos reneszánszát élő nemzetállami építkezés arra használja fel a vallásban megjelenő erkölcsi alapkérdéseket, hogy egy szűk normarendszerhez való kötődés kulturális alapjai mentén határozza meg a tágabb közösséghez való tartozás feltételeit. Például amikor az abortusz-szabályozásban vagy az vallásos oktatásban megjelenő értelmezéseket kulturálisan meghatározó hagyományként, az egész nemzetre kiterjesztett elvárásként fogalmazzák meg, akkor válik láthatóvá ennek a feltételezett identitásoszlopnak az aktuális ereje. Ahogy a politika aktualizálja az identitás értelmezésében a vallási hagyományokat, úgy nyerhetnek új értelmet a kilencvenes évek Európájában fontos és nemzeti identitásokat alapvetően meghatározó multikulturalizmusról szóló viták is. Hiszen a kettő – a vallás és a multikulturalizmus - napjainkban egyre erősebb ellentétben áll egymással, amit jól mutat az EU-ban a közös Alkotmányról szóló vita. Ezzel összefüggésben fontos felismernünk, hogy a magyar nemzeti identitás európai önértelmezésében ez jelenleg is egy komoly konfliktusforrást jelent. 2010 óta a magyar kormány rendszeresen úgy írja le az Unióval folytatott konfliktusainak többségét, hogy egy alapvetően vallásosan konzervatív identitás (a „jó”) és az eredeti hagyományait feladó Európa (a „rossz”) harcaként felfogható. Ez az értelmezési keret szembeállítja egymással a korábban még egymást erősítő identitásszintek normarendszerét.

A demokratikus tematika a nemzeti identitást elsősorban az állam szerepének meghatározása kapcsán érintheti. Történelmi hagyományaink, a jóléti állam válságának feldolgozása mind-mind olyan szempontot jelentenek egy kollektív identitás fejlődésében, amely meghatározza azokat az alapkérdéseket, hogy mit várunk el az államtól és mit tudunk egyéni autonómiánkból feláldozni a szuverenitásunk kiteljesedése érdekében. A demokratikus tematika a nemzeti identitás fejlődésében magában hordozza az államnemzet és kultúrnemzet

felfogásának ellentét is.⁵ A kelet-közép-európai fejlődés megértéséhez nélkülözhetetlen feldolgoznunk azt a hatást, amit a francia államnemzet formálódása vagy éppen a cseh vagy a lengyel nemzeti mozgalom fejlődése gyakorolt a magyar kollektív identitás fejlődésére. A demokratikus tematika átalakulásában meghatározó szerepet játszott Magyarországon a felvilágosult rendi ellenzék nyelvművelést pártoló hagyománya és a társadalmi-gazdasági felzárkózást szorgalmazó diskurzusai.

„A nemzeti tematika nem azonos ugyan sem a nemzeti problematikával, sem a nemzettudat problémáival, sem pedig a nemzeti identitással, de a háttérben kétségtelenül ott találjuk ezeket. Kapcsolódik hozzájuk, de a politikai cselekvés önállósult, konstruktív eleme is. A nemzeti problémák létét, megoldatlanságát és társadalmi feldolgozatlanságát a tematika társadalomtörténeti és szociálpszichológiai előfeltételeinek, de mindenkori forrásainak is tekinthetjük.”⁶ A nemzeti tematika jeleníti meg azokat a legfontosabb problémákat, amelyek meghatározzák a társadalom számára legerősebb jelentéssel bíró össznemzeti események értelmezését. Ide tartozhat akár a világháborús szerepvállalásunk, de akár a 2006-os tüntetéssorozat jelentésének értelmezése is. Pont azért lesz kiemelkedően fontos a nemzeti identitás történelmi állomásainak politikai értelmezésére tett kísérlet a rendszerváltás után, mert ez a modern nemzeti identitás létrehozásának pártpolitikai törekvéseit is jellemzi majd. Fontos különbség Európa keleti és nyugati fele között, hogy a nemzeti tematikák a nyugati országokban csak a demokratikus tematikák részeként konstruálódtak 1945 után, ezzel szemben keleten inkább a nacionalizmus megerősödéséhez járultak hozzá.

2.2. Európai identitás erősödése és gyengülése

Annak ellenére, hogy az európai reprezentatív közvélemény-kutatási adatok szerint az Európai Uniót az állampolgárok továbbra is a béke, a demokratikus és emberi jogok normáival azonosítják, egyértelműen érzékelhető, hogy egyre csökken az uniós intézményrendszer és a közösségi vívmányok társadalmi támogatottsága. Az európai kötődések viszonya a nemzeti identitásunkhoz az elmúlt tíz évben Magyarországon egyre kevésbé kutatott témának számít, a legfrissebb elemzéseket is csak 2007-ben publikálták.⁷ A kutatásokat a nemzeti és európai identitás esetében érdemes különválasztanunk. A hiány elsősorban a hazai önazonosság fejlődésének európai dimenziójának feltárására vonatkozik, amelyhez a TÁRKI vizsgálatainak folytatása pótolhatatlanok.⁸

---

⁵ Ring Éva: Államnemzet és kultúrnemzet válaszüjtán (ELTE, Eötvös Kiadó, 2004)

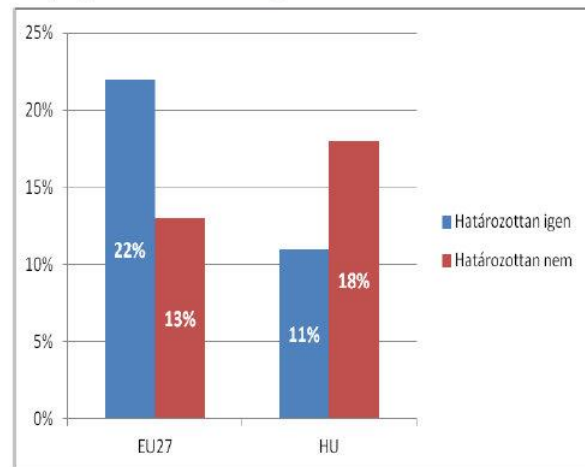
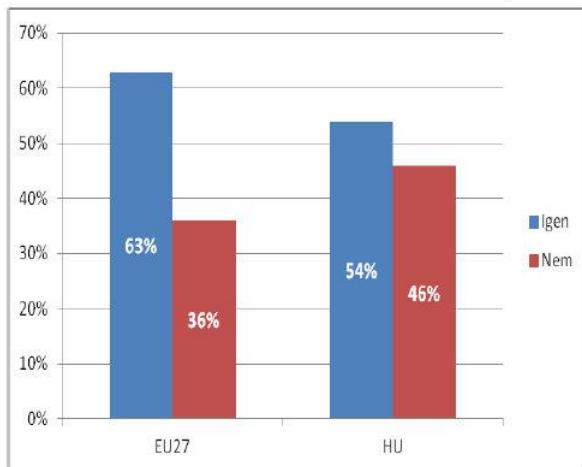
⁶ Szabó, 38. o.

⁷ Örkény-Székely-Csepeli- Poór-Várhalmi (2007): Nemzeti érzés és európai identitás

⁸ <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a815.pdf>

A 2012. novemberi Eurobarometer-felmérés szerint a magyar válaszadók 54 százaléka érzi magát EU-polgárnak, a határozottan pozitív válaszok aránya viszont csak 11 százalék, ami nemcsak az uniós (EU27:22%) és régiós átlaghoz képest alacsonyabb arány, hanem 4 százalékpontos csökkenést is jelent a fél évvel korábbi felméréshez képest. A magyar válaszadók 6 százaléka állítja határozottan, hogy ismeri európai uniós állampolgári jogait (EU27:9%) és 11 százaléka szeretne többet tudni uniós jogairól, feleannyian, mint ahányan az EU-ban átlagosan érdeklődnek jogaik iránt (EU27:22%).⁹

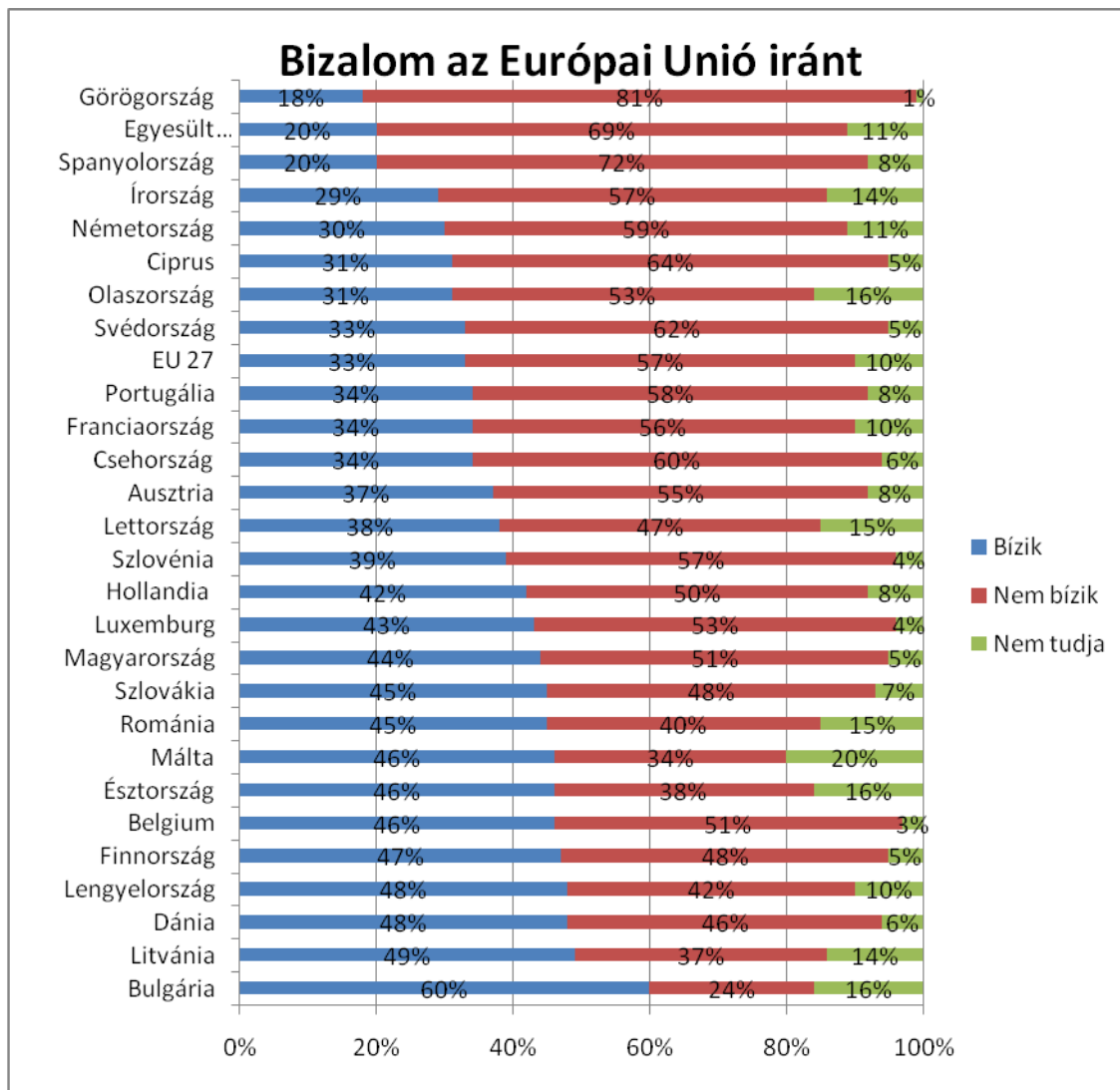

Forrás: Standard Eurobarometer 78 / 2012 Ősz

Magyarországon a csatlakozásunk pillanata óta folyamatosan csökken a magukat legalább másodsorban európainak vallók aránya, tehát önmagában a nemzeti identitás és az európai tudat egymáshoz való viszonyában nem csodálkozhatunk azon, hogy Magyarország a nacionalistább, elsősorban kelet-európai trendbe illeszkedik. Érdekes jelenség ráadásul, hogy míg a nyugat-európai államokban növekedett azok aránya, akik legalább másodsorban európainak vallják magukat, térségünkben ezzel ellentétes folyamatok játszódtak le.

⁹ Standard Eurobarometer 78 / 2012 Ősz

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_hu_hu_nat.pdf

Forrás: Eurobarometer 78, 2012 őszi

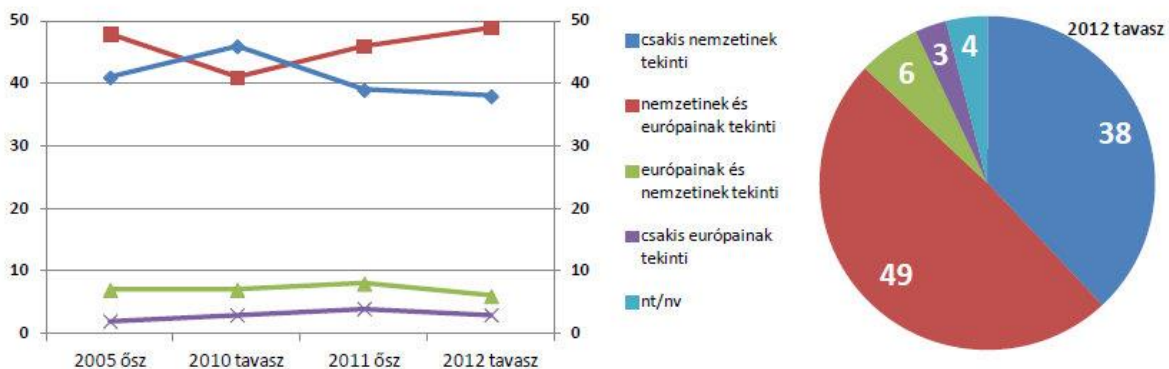
Az európai identitás másodlagossága, de stabil jelenléte egy olyan konstrukció állandóságát jelzi, amelyre a későbbiekben is tartósan számítanunk kell a jövőben. A nemzeti identitás kizárólagossága elsősorban a tradicionális euroszeptikus országokra jellemző, amelyhez hasonló viszonyulás térségünkben Csehország és a balti országok esetében jellemző. Kérdéses, hogy Magyarország ebben a tagállami dinamikában milyen fejlődési ívet ír majd le a közeljövőben. Radikálisan vitatja majd az Európai Uniót eddig meghatározó normákat és egy sajátosan értelmezett konzervatív fordulatot alapuló új víziót képvisel a közösségben, vagy visszatér a szorosabb, értékalapú integrációt pártoló tagállamok közé?

Korábban talán nem is számíthattunk rá, hogy egy külpolitikai alapú kérdéskör ilyen mértékben meghatározhatja a nemzeti identitásunk változásait, hiszen nem volt megszokott,

hogy a belpolitikai napirend egyik fő kérdésévé válik az ország Európai Unióhoz fűződő viszonya. Több ellentéppárral is megvilágíthatjuk, hogy hazai viszonylatban milyen eltérő szimbólumokkal azonosítható a nemzetivel szembeállított uniós identitás. Amíg az EU az individualizáció és a vallásügyi kérdésekkel szemben mutatott érzéketlenséggel vádolható, addig a nemzeti önmeghatározásban az egyházi értékek mint ellenálló kulturális közeg jelenik meg. Mint azt a következő fejezetben látni fogjuk, a jobboldal identitáspolitikája pont az egyházakat választotta legfontosabb szövetségeseül egy sajátos magyarságtudat megerősítése érdekében. Ahogy korábban az Európai Alkotmány kapcsán már utaltunk rá, ebben az ellentéppárban a jobboldal egy antiszekularizációs politikát képvisel egy olyan Európával szemben, ami számára a közösségellenes individualizáció szimbóluma.

Amíg az Európai Unió gazdasági kormányzásról kialakított álláspontja szociális érzéketlenségként jelenik meg a jobboldali politikai kommunikációban, addig a „jó kormányzás” mítosza szinte minden szakpolitikai területen bizonyítani próbálja, hogy hatékonyabban oldja meg a „haza” problémáit. Az EU-ban természetes rivalizálás a szupranacionális és a tagállami szint között tematizálja az uniós értékekhez fűződő viszonyunkat, azonban ez a versengés mára az ellenségképek megerősödéséhez vezetett.

Nemzeti vs európai identitás (A közeli jövőbe tekintve Ön saját magát ...)

(A válaszok átlagos megoszlása százalékban, forrás: EB64, EB73, EB76, EB77)

Forrás: Political Capital, Nemzeti és/vagy európai identitás? Önazonossági kérdések és hatásuk az integráció jövőjére 2013. április, 5. o.¹⁰

A két identitás viszonya elsősorban kizárólagosságuk tekintetében érdekes, hiszen a felmérések szerint 2010 után megközelítette az 50 százalékot azok aránya, akik egyáltalán nem érezték magukat európainak. Mindennek hátterében az EU-val kapcsolatos negatív értéktársítások és előítéletek erősödése feltételezhető. Az euroszkepticizmus terjedése a nemzeti identitás tekintetében egyértelműen azzal járt, hogy napjainkban a magasabban

¹⁰ http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/FES_PC_Workshop_Tanulmany_20130404.pdf

kvalifikált és jó egzisztenciális körülmények között élők se elégedettek az Unió teljesítményével. A Közösség születése óta elsősorban gazdasági alapú integrációt épít, amelynek talán legfontosabb célja a béke megőrzése, a jóléti biztonság általános érzetének fenntartásával. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az uniós identitásunk erősségét jelentősen befolyásolja az EU sikere a fogyasztói társadalom fenntartásában és ha az eddig ebben „nyertesnek” tekintett társadalmi csoportokban is terjed a szkepticizmus, akkor az komoly és új veszélyt jelent az EU legitimitására.

Az Unióellenes és szélsőséges pártok erősödésével egyre dominánsabb az a narratíva, miszerint az európai együttműködés nemcsak a szuverenitás feladását jelenti, de az erős államra való törekvésről való lemondást is. E politikai erők a történelmi nagyságot állítják szembe a „meghunyázkodó”, behódoló magatartással, amit számukra az európai uniós tagság jelképez. Ez a retorika és kommunikáció hat a még a nettó haszonélvező államok szavazóira is, akik szerint az EU előírásai és ajánlásai inkább megkötik a kezüket, mintsem szabadságot biztosítanak számukra – és ez még akkor is igaz, ha a fejlődés nagyrészt az uniós pénzeknek köszönhető ezen országok jelentős részében. Ilyen szempontból fontos feltérképeznünk, hogy Európa különböző régióiban milyen negatív képpel azonosítják az EU-t és ehhez milyen szinten járul hozzá a pártok egy részének tartós negatív kampánya.

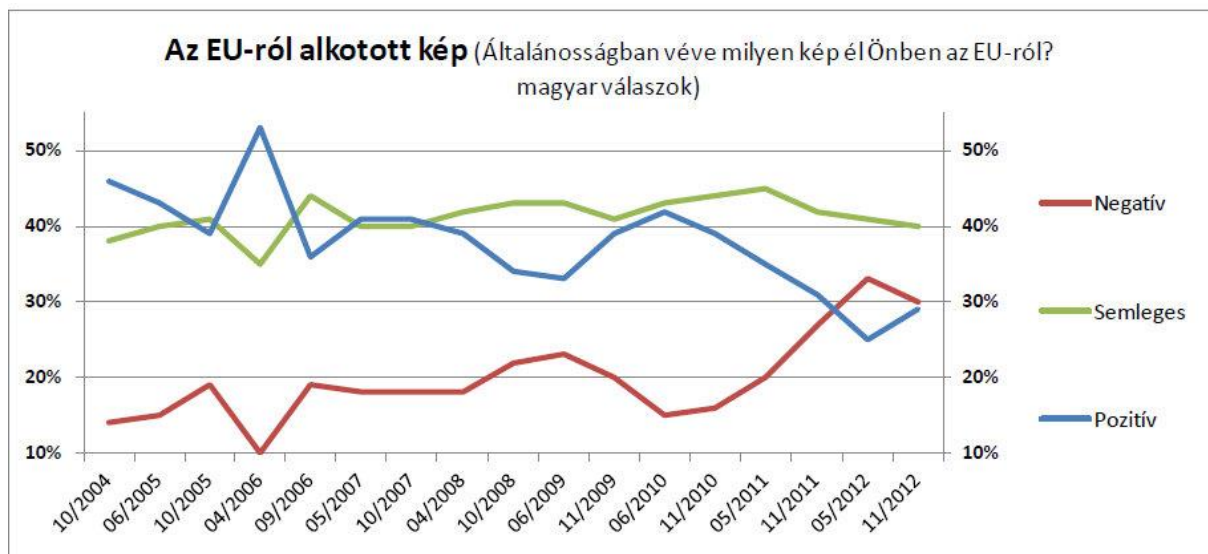
2.3. A „büntető Európa” képe

A válság kirobbanása óta az Európai Unió elsősorban „büntető-szervezetként” lépett fel annak érdekében, hogy minél gyorsabban és hatékonyabban kikényszerítse a tagállamok a makrogazdasági egyensúlyának javítását. A hatékonyság oltárán sok esetben feláldozták a demokratikusság elvét, egyre több - az euroszeptikus politikai erők által „diktátumként” értelmezhető - ajánlás és értékelés érkezett Brüsszelből, Berlinből és Párizsból a tagállamokhoz. Mindez megerősíthette azt a narratívát, miszerint az EU-nak köszönhető megszorítások miatt élnek rosszabbul az emberek a tagállamok többségében – holott restriktív intézkedésekre az EU ajánlásai nélkül is szükség lett volna a gazdasági összeomlás elkerülése végett.

Annak ellenére, hogy a normaszintű kérdésekkel kapcsolatos viták csak lassan zárulnak le közösségi szinten, egy eredményes megegyezés akár évtizedekre is meghatározhatja a kontinens társadalmi és gazdasági fejlődését. Azonban az EU késve tud reagálni a piaci szereplők és a tagállamok egyes kormányai okozta kihívásokra. Sőt: az Unió a jelenleg használt eszközeivel nehezen tudja megvédeni egyes tagországokban a demokratikus politikai intézményrendszert és nehezen uralkodik az implementációs deficiten. Bulgáriában, Romániában és Magyarországon komoly problémák merültek fel a demokrácia minősége

kapcsán az elmúlt időszakban, azonban az Európai Unió nem rendelkezik egységes demokratikus standardokkal, ami problémát jelenthet az unió politikai természetének megőrzésében. Több államban is problémát jelent, hogy a keleti bővítés várakozásai nem teljesültek. Mindez nemcsak az elvárt életszínvonalra vonatkozik – az újonnan csatlakozott országokban ez egyébként is irracionálisan magas elvárásokat jelentett –, hanem olyan közösségi politikák következményeire is, mint a felsőoktatásban bevezetett bolognai folyamat vagy a munkaerő szabad áramlása. Mint a fentiekből is érzékelhető az EU-ról kialakított kép és az európaiságunk érzetének erőssége nagyban összefügg az egyes szakpolitikai területeken kitűzött célkitűzések helyi, társadalmi elfogadottságával. Amennyiben az Európai Bizottság bizonyos országokkal szemben tartósan és rendszeresen a demokratikus normák szintjén konfrontálódik, az az érintett tagország polgárainak közösségi identitásában is érezteti hatását.

Visszatérve a magyar nemzeti identitás uniós viszonyrendszerére, az elmúlt évek adatsorából egyértelműen látható, miszerint a magyar társadalom EU-ról alkotott képe egyre negatívabb. Ennek két fontos oka van. Egyrészt folyamatosan csökken azok aránya, akik valamilyen pozitív érték mentén identifikálják az EU-t. Egyre kevesebben értenek egyet az olyan megállapításokkal, miszerint a béketeremtés, a demokratikus értékek és intézmények védelme jellemezné a leginkább az Európai Unió működését. Mindez elsősorban azért pikáns, mert az elmúlt három évben szinte csak az utóbbi kérdéskörben szerepelt a negatív tagállami gyakorlatok napirendjén Magyarország. Azaz feltételezhetjük, hogy a magukat elsősorban és magyarnak tartók körében az EU valamilyen felesleges korlátozás szimbóluma, amely gátja és nem motorja az előrehaladásunk.

(Forrás: EB62-78)

Forrás: Political Capital, Nemzeti és/vagy európai identitás? Önazonossági kérdések és hatásuk az integráció jövőjére 2013. április, 15. o.¹¹

Az EU fejlődése és a közösségi identitás léte szempontjából a differenciált integráció erősödése „az identitásformálás szempontjából veszélyeket is rejt magában, hiszen az, hogy ki tartozik a közösséghez és ki nem, már nem olyan könnyen és egyértelműen megválaszolható. A teljes jogú tagság mellett ugyanis különböző „klubtagságok” jönnek létre, melyek exkluzivitása és értéke nagymértékben különbözhet. A differenciált vagy többsebességű integráció tehát törésvonalak keletkezését is eredményezheti az Unión belül, és az Unió külső kapcsolatrendszerében is.”¹²

2.4. Regionális és helyi identitások sikere

A regionális és helyi identitások erősödése a kilencvenes években egyértelműen kimutatható Európában. „Az egyén identitását meghatározó egyik alapvető dimenzió a terület. Ma már az identitáselméletek között elfogadott nézet, hogy az egyén azonosságtudatát nem úgy kell elképzelni, mint egy hierarchikus rendszert, ahol az identitáshierarchia csúcsán a nemzeti identitás állna, és nem is úgy, ahol csupán az európai és a nemzeti kötődések együttes jelenléte lenne jellemző, hanem egy olyan struktúrát, ahol a lokális, regionális, nemzeti és nemzetek feletti elemek dinamikus, többszintű rendszert, ún. identitáshálót alkotnak.”¹³

Az integrációelmélet optimista megközelítéseiben - például a neofunkcionalizmusban vagy a differenciált uniós fejlődés támogatói között - nem véletlenül található meg az az elképzelés, hogy a nemzetállamok között időszakonként megélenkülő ellentétek feloldásában ezeknek a regionális feszültségeknek a „helyi” feloldása a leginkább megvalósítható célkitűzés. Ez a várakozás abból a szempontból teljesült, hogy a holisztikus kötődések erősödése a nyertes vagy éppen lassabban felzárkózó vesztes régiók között egyaránt kimutatható.

Magyarország esetében elmondható, hogy például egy soproni vagy alföldi kötődés egyet jelent annak a felismerésével, hogy az érintett térség történelmi hagyományait és jelenben tapasztalható sikereit milyen identitás-feltételek mellett és milyen támogatással érte el. „A regionális kisintegrációk tevékenysége és az 1990-es években erősödő határ-menti együttműködés fokozza az európai integráció dinamikáját, befolyásolhatja a bővítés menetét és az EU megújuló regionális struktúrájának alakulását. Kapcsolatokat építhet az Unió és a

---

¹¹ http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/FES_PC_Workshop_Tanulmany_20130404.pdf

¹² Koller Boglárka: Új perspektívák Lisszabon után, in: Polgári Szemle, 2012. február

¹³ Koller Boglárka: A posztnemzeti identitásstruktúra dinamikus modellje. in: Koller Boglárka: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, PhD disszertáció, 2004.

nem tagországok között, illetve országon belül jelentős mértékben növelheti a helyi társadalom súlyát az állami centralizációval szemben. A határokon átnyúló etnoregionális együttműködés fontos szerepet játszhat a Közép- és Kelet-Európában együtt élő nemzetiségek egymással szembeni pozícióharcának, csökkentésében, a konstruktív párbeszéd megteremtésében, a tolerancia és a konfliktuskezelés demokratikus technikái elterjesztésében.”¹⁴

Ennek a közös élettapasztalatnak a fejlődése a rendszerváltás óta egyre erősebben kötődik az Európai Unióhoz, elsősorban azért, mert a határok felszámolásával a nemzetállamok zártságának megszűnéséhez járultak hozzá a regionális, helyi közösségek együttműködései. Másrészt az EU által biztosított források csak olyan területen válhattak pusztán infrastrukturális beruházáson túl valódi közösségformáló fejlesztésekké, ahol a helyi identitás erőssége képes volt megalapozni az érintettek együttműködését.

Az integrációelmélet optimista megközelítései, amelyek arra alapozhatók, hogy a nemzeti és uniós identitás-fejlődésben létezik egy köztes „út”, amely áthidalhatja az eddig megismert és tapasztalt feszültségeket, elsősorban a regionális és makro-regionális kutatásokra alapozhatók. „Nem túlzás azt állítani, hogy a Duna-völgyi identitás megteremtése mindkét oldalról megkezdődött. Egyrészt az uniós, a tagállami, régiós, valamint lokális elit körében széles körű az elkötelezettség a Duna-völgyi identitás létrehozása mellett. A Duna-identitáskonceptió ma már az uniós és tagállami dokumentumok, valamint térség politikai retorikájának is integráns része, és úgy jelenik meg, mint az európai polgárok most születő azonosságtudata. Másrészt, a javasolt projektek alapján az is elmondható, hogy mostanra a polgárok szintjén is megjelent az önszerveződés. Számtalan értékes projektterv, elképzelés született és születik, amely keresi integráns helyét az Európai Duna Régió Stratégiában. Talán úgy lehetne a helyzetet szemléltetni, mint amikor még a teljes kép ugyan nem állt össze, de a puzzledarabok már gyűlnek az asztalon, és egy-két kapcsolódó elem is látszik már. A kérdés tehát identitáselméleti szempontból a fenti hasonlattal élve az, hogy a két irányból történő építkezés, a felülről konstruált és alulról önszerveződő folyamatok által elindult identitásépítés összeérnek-e valamikor, lesz a sok puzzledarabból valamikor egy kép?”¹⁵

A kilencvenes évek eleje óta végzett, regionális kötődésekre vonatkozó kutatások egyértelműen bizonyítják, hogy nagyobb állandóság mutatkozik az országhoz, régióhoz, városhoz/faluhoz való kötődésben, mint az európaisághoz való kötődésben. A húsz évvel ezelőtti uniós szintű regionális kötődések napjainkig valószínűleg alig változtak: „A belgáknál a régióhoz és az országhoz való kötődést egyaránt 86%-ban választották. A németeknél a városhoz/faluhoz és az országhoz azonosan 89 százalékkal kötődtek, a görögöknél mind a régióhoz, mind az országhoz azonosan 94 százalékkal. A spanyoloknál a városhoz/faluhoz

¹⁴ <http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf>

¹⁵ http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=493

való kötődést választották a legtöbben, 91 százaléka népességnek, és az országhoz és a régióhoz való kötődés, mindkét esetben csak 81 százalék volt. Az osztrákoknál szintén megegyezett a régióhoz és az országhoz való kötődés százalékos aránya, amely mindkét esetben 91 százalék volt.”¹⁶

A korábbi fejezetekben is említett szupranacionális és tagállami rivalizálás az identitás befolyásolása érdekében tehát mindig is jellemző volt az integráció fejlődésére. A tagállamok közötti különbségek elsősorban attól függenek, hogy milyen berendezkedésű országban próbáljuk a regionális és helyi kötődések erősségét az uniós vagy a nemzeti identitáshoz viszonyítani. Ahol a tartományi, regionális vagy éppen megyei kötődések erősek, ott ez akár az Unióhoz való kötődéseket is erősítheti. Valószínűleg Európa keleti és nyugati fele között ebben is jelentős különbségek mutathatók ki.

A regionális identitás fejlődése az ezredforduló után új perspektívákat alakított ki. A Balti Stratégia elfogadása óta egyre inkább terjednek az olyan makro-regionális együttműködési formák, amelytől a résztvevő tagállamok és az Európai Unió egyaránt az várja, hogy az egyes identitásformák minden szinten megerősödhesenek.¹⁷ Nem véletlenül, hiszen az EU által csak minimálisan finanszírozott együttműködési keret olyan programokat tartalmaz, amelyek egyrészt szakpolitikailag áthidalhatják az érintett tagországok közötti ellentéteket, másrészt a helyi fejlesztések támogatásával, a kontinentális kapcsolatrendszerek megerősítésével csökkenthetik az egyes identitásszintek közötti feszültségeket. Jó példa erre a Duna Régió Stratégiája (DRS) a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó régiók és országok makroregionális fejlesztési stratégiája és akcióterve, amely „egyszerre célozza a dunai makrorégió fenntartható fejlesztését, természeti területeinek, tájainak és kulturális értékeinek védelmét. Az Európai Tanács 2009. júniusi felkérése alapján az Európai Bizottság 2010 decemberében tett javaslatot a DRS-re, amelynek elfogadása a 2011. évi soros magyar EU-elnökség alatt történt meg.”¹⁸ A makroregionális identitás specialitása, hogy olyan célkitűzések megvalósításához kötődik, amelyek helyi és regionális szinten is könnyen azonosíthatók.

A DRS nem a közös identitás alapján vagy annak érdekében jött létre, hanem mert a Duna, mint természeti egység hasonló gazdaságfejlesztési lehetőségeket biztosít a határokon átnyúlva is. Így ezek a kérdések így nem a brüsszeli bürokratikus terminológia révén jelennek meg a nyilvánosságban, hanem az átlagemberek számára is azonosítható, konkrét helyi ügyekként. Ugyanakkor, az identitást ennél is erősebben befolyásoló eszközként a makroregionális programok olyan természeti és ökológiai szempontból közös pontok fejlesztését tűzik ki célul, amelyek helyi szinten is fontosak, a szereplőket összekötő

---

¹⁶Uo.

¹⁷ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2012-0219+0+DOC+XML+V0//HU>

¹⁸ <http://dunaregiostrategia.kormany.hu/>

„térként” értelmezhetőek. A Duna ennek az új identitás-típusnak, az országhatárokon átnyúló kötődési formának egy szerencsés példája.

3. Pártok identitáspolitikái

A politikai elemzők és szociológusok abban egyetértenek, hogy a jobboldali pártok aktívabbak és következetesebbek baloldali társaiknál a nemzeti identitás alakításában. Összességében elmondható, hogy a Fidesz és a Jobbik nagyon figyelve egymás közösségi identitást meghatározó tevékenységére, erős versenyt folytat azoknak a választóknak a meghódítása és megkötése érdekében, akik magukat kizárólagosan magyarként határozzák meg. Mindezt mutatja, hogy az ezredforduló után a TÁRKI kutatásokban megjelenő nacionalizmus, mint az identitásunk fejlődését meghatározó tényező, egyre jelentősebb szemponttá vált az érintett, többmillió választói csoportban. Amennyiben elfogadjuk, hogy a nacionalizmus térhódítása a két jobboldali párt versenyében egyre inkább az etnocentrizmus felé „fejlődik”, akkor azt az állítást is akceptálnunk kell, hogy identitásunk egyre inkább kirekesztő és szinte etnikai alapokra helyeződik.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a radikálisok által teremtett versenyben a két jobboldali párt a nyilvános diskurzusokban megpróbálja leírni, hogy „ki számít magyarnak”: azaz milyen családi szokások, kulturális hagyományok és milyen életvezetési stratégiák alapján tekinthető valaki a nemzet részének. Egyúttal a jobboldal a nemzetből, a baloldal a demokratikus oldalról próbálja kirekeszteni ellenfeleit. A jobboldal azt akarja meghatározni, ki a nemzeti, a baloldal és a liberálisok azt, ki a demokrata. Ha eltekintünk attól, hogy 2010 óta a jobboldallal szembeni demokratikus aggályok igazoltak tekinthetők, akkor is megállapíthatjuk, hogy mindkét stratégia célja a kizárás a politikai megbékélés helyett. Mindez pedig a pártok közti verseny éleződését és a szavazótáborok közti törésvonalak erősödését okozta.

3.1. Fidesz

A Fidesz nemzeti identitásról szóló politikájának átalakulása alapvetően a párt ideológiai váltásához kapcsolódik. A liberálisból konzervatívvá átalakuló Fidesz 1998-tól, tanulva az Antall-kormány e területen elkövetett hibáiból, tudatosan próbálta napirenden tartani és intenzíven befolyásolni egy új, modern nemzeti identitás kialakításának kereteit. Mivel a kilencvenes években a Csurka István által vezetett MIÉP-el szemben csak fáziskéséssel vagy sehogy nem tudták semlegesíteni a szélsőjobboldali tematizációt, 1998-2002 között talán még pontosabban látszott az a fideszes törekvés, hogy a történelmi szimbólumok és a konzervatív nemzeti kánon létrehozásával egy olyan új kollektív tudatot teremtsenek meg, amely egy szélesebb közösség posztmodern utáni összetartozás-tudatát képes megalapozni. A politikai diskurzusra jellemző, hogy az akkori kormánypárt még nem találta igazán azt az eszközt, amivel a nemzethez tartozást „trendivé” tudta volna tenni.

A Fidesz nemzeti identitást építő jelenlegi stratégiáját elsősorban az első kormányzati ciklus célkitűzései és teljesítménye alapján értelmezhetjük:

I. A pártvezető tudatosan törekedett arra, hogy a rendszerváltozás története úgy rögzüljön a „nemzeti emlékezetben”, hogy Orbán Viktor az Antall-hagyomány szinte kizárólagos képviselőjének mondhatta magát. A megszerzett pozíció előnyt jelentett a későbbiekben minden olyan aktuálpolitikai jelentőséggel bíró helyzetben, ahol az identitást formáló szimbólumokat jelentéssel lehet kitölteni.

II. Az identitást építő professzionális Fidesz-stratégiák felszámoltak minden távolságtartást a kormányzati felhatalmazás birtokosainak legitimitása tekintetében, így egy sajátosan új és kizárólagos konzervatív felfogásában közelítették meg a nemzeti identitás kérdését is. A Fidesz erkölcsi alapra helyezte saját politikáját, minden reálpolitikai tettet megpróbálta erkölcsi dimenzióban igazolni. Emellett pedig ellenfeleinek tettet is erkölcsi alapon bírálta, ezzel pedig az ellenfelek elhatárolása sokkal hatékonyabban működött, hiszen a párt érvelése elsősorban a szavazók érzelmeire kívánt hatni.

III. A szimbolikus politizálás és a nemzet-párt-kormányzás egysége révén a Fidesz 1998-2002 között megpróbált egy új típusú kultúrnemzet-koncepciót elfogadtatni a társadalommal. Az első Orbán-kormány bukása ennek a próbálkozásnak az erőltettségét és többségi elutasítását is jelentette. A Fidesz ellenzéki évei alatt sikeres technikákat alakított ki és alapozott meg annak érdekében, hogy a baloldallal, a liberálisokkal és a zöldekkel szemben szinte kizárólagosan birtokolja az identitás tartami kérdéseire vonatkozó tematizációt. Annak ellenére, hogy az egyes kánonok és szimbólumok jelentéstartamára vonatkozó vitákat nem lehetett lezárni 2002-ben, a fiatal demokraták képesek voltak kihasználni pártpolitikai versenytársaik hiányzó teljesítményéből fakadó helyzeti előnyüket.

A 2010-es választási győzelem után Fidesz újult erővel látott neki a nemzeti identitás szinte kizárólagos meghatározására. A korábban megismert történelmi szimbólumok erősítése mellett elmaradt az a „polgári” megközelítés, amely a magyarság-tudatot nyitotta tette az európai normák integrálására. Az új konzervatív értékrendszerben kiemelkedő szerepet kapott a markánsan vallásos (és egyben eklektikus) keretrendszer és a munkához kapcsolódó aktív hozzáállás megerősítése. A kormánypártok mindent megtettek annak érdekében, hogy ilyen feltételek mellett, minden más politikai szereplőtől függetlenül határozzák meg, „ki a magyar”.

A Fidesz mindent megtesz a nemzeti identitás korábban meghaladottnak hitt formáinak újraélesztése érdekében. Orbán Viktor szerint „mi, magyarok úgy gondoljuk, tévedés volt az elmúlt húsz évben azt hinni, hogy a gyenge nemzeti és vallási identitással rendelkező

közösségeknek jobb esélyük van a békés együttélésre. Ma mi úgy látjuk, az erős identitás jobb alapokat teremthet egymás elismerésére és tiszteletére.”¹⁹ A Fidesz identitást felerősítő politikája elsősorban azt tekinti „magyarnak”, aki egy egyedi kultúrkörhöz tartozik. Ilyen téren az „ideális magyar” vallásos, családos és elveti a lustaságot. A nagyrészt morális és sajátos mentális tartalmakkal felruházott ideálkép egy olyan karakterisztikát tartalmaz, amely sikerrel versenyezhet a Jobbik által támasztott elvárásokkal is, sőt tökéletesen hordozza azokat az ellenségképeket, amely korábban kizárólag csak a radikális jobboldalra volt jellemző. A munkakerülést etnikai kategóriaként kezeli, a családon kívüli életformákat a nemzeti normáktól idegen kategóriaként kezeli és a vallási reneszánsz állami felerősítővel erkölcsi megújulást hirdet.

A Fidesz által képviselt identitáspolitika másik fontos pillére az állam iránti lojalitás erősítése. Mivel a nemzethez kötődés egyik feltétele a nemzeti érdek „helyes felismerése”, ezért például a kormány a teljesítményét ért kritikák forrását, aktorait, az azt elfogadó közösségeket a nemzeten kívül helyezi.

3.2. Magyar Szocialista Párt

A baloldal a rendszerváltás óta szinte mindig defenzívába szorult a jobboldallal szemben a nemzeti identitást érintő diskurzusokban. A fáziskésés és az ösztönös védekezési mechanizmusok oka a kilencvenes években elsősorban amiatt alakult ki, mert az MSZP tudatosan távolságot tartott olyan, az identitást alapvetően meghatározó témáktól, mint például az 1956-os forradalom vagy a teljes pártállami múlt feldolgozása. Másrészt a párt a saját identitásának megújításával, egy új típusú karakter felépítésével volt elfoglalva, amelyben már láthatóan megjelennek olyan a modern nemzeti identitással foglalkozó elemek, amelyek által a hátrány ledolgozhatóvá válik. Ugyanakkor, a szándékosan vállalt „pragmatikus” attitűd, a megosztó témák kerülése egyúttal a párt kezdeti sikereinek oka is volt

A szocialisták esetében külön problémát jelentett, hogy bármilyen, a baloldal számára érzékeny történelmi időszakhoz való viszony nyilvános feldolgozása a saját szavazóbázisának is komoly tehertételt jelenthet. A nemzeti identitással kapcsolatos szocialista ambivalensség egészen 2002-ig megmaradt, és összekapcsolódott a részben sikertelen kísérlettel, hogy egy modern szociáldemokrata víziót sikeresen felépítsenek. Az MSZP passzivitásának vége 2004-ben következett be, amikor a határon túli magyarok ügyében nyílt vitát kezdeményezett a jobboldallal.

---

¹⁹ <http://mno.hu/belfold/orban-viktor-beszede-a-zsido-vilagkongresszuson-1158970>

Az MSZP 2007 és 2010 között nem tudott érdemben foglalkozni a nemzeti identitással kapcsolatos kérdésekkel, hiszen elsősorban a kormányzás erkölcsi alapjainak megmentésével, a gazdasági világválság hatásainak és a Fidesz előre látható választási győzelmének mérséklésével voltak elfoglalva. A szocialisták a nemzeti identitáshoz való viszonyuk megújítására a választási vereség feldolgozása után kezdtek el koncentrálni. A változásnak egyértelmű jele az MSZP által Kolozsváron bemutatott új Nemzetpolitikai dokumentum, amely elsősorban a határon túli magyarok státuszának értékelésében hozott radikális fordulatot. Mesterházy Attila itt kijelentette, hogy „az MSZP számára mindig is fontos volt a nemzet ügye. Úgy hiszem, most végre megtaláltuk azokat a stratégiai kiindulópontokat és politikai eszközöket, amelyek révén ezt kifejezésre tudjuk juttatni. Elfogadjuk a nekünk címzett kritikákat a határon túlról. Nem várhatjuk, hogy mindenki azonnal elfogadja nemzetpolitikai újrakezdésünk hitelességét. Biztos vagyok azonban abban, hogy bizonyítani tudjuk elkötelezettségünket.”²⁰

Ez a tudatosan előkészített fordulat tehát egyrészt arra alapozódik, hogy az MSZP kikerüljön abból a karanténból, amibe a Fidesz és a Jobbik próbálta kényszeríteni a szocialistákat. A határon túli magyarok felé nyitás politikája ennek a váltásnak a szimbolikus kezdetének tekinthető. A konzervatív identitáspolitika legnagyobb veszélye a baloldal felől nézve egy etnicitásra alapozott nacionalizmus felújítása, amely alapvető veszélyt jelent idegen az amúgy is gyenge kötődésekkel rendelkező uniós identitásunkra, másrészt igazolhatatlan kirekesztéseket is hordoz magában.

Az MSZP pártalapítványaként működő Táncsics Alapítvány témával foglalkozó elemzése szerint az MSZP a következő pontokon változtat a nemzeti identitás-politikáján a 2014-es választásokig:

1. Generációváltás: Az MSZP nemzetpolitikai megújításához elengedhetetlenül szükségesek olyan szereplők, akik hitelesen tudják képviselni az adott politikát.
2. A bezárkózás helyett egy nemzetközileg nyitott és befogadó baloldali nemzeti identitás felépítése: A nemzetköziség nem a szuverén államiság feladását, és nem is a „multiknak” való behódolást jelenti, hanem a nemzetek közötti minél hatékonyabb és produktívabb együttműködést.
3. Tolerancia: „Magyarországon az MSZP az egyetlen olyan, országosan is látható párt, amely egyértelműen toleráns és befogadó módon viszonyul a kisebbségekhez, különösen a cigánysághoz és zsidósághoz.

---

²⁰ <http://mesterhazyattila.hu/hirek/ujrakezdes-nemzetpolitikaban>

3.3. Jobbik

A Jobbik identitásának egyik legerősebb karakterjegye és sikerének egyik legfontosabb oka a szociális populizmus, amit kiegészít cigányellenesség, a külföldi tőke és a multinacionális cégek tevékenységével kapcsolatos kritika. A Jobbik megalakulása óta tehát egy komoly külső ellenségkép megerősítése mellett úgy szól bele a nemzeti identitást meghatározó kérdésekbe, hogy ezt a feszültséget is integrálja az önmeghatározás aktuális szocializációs formái közé. A radikális párt technikája ezzel egy időben olyan, történeti konszenzust nélkülöző hagyományokat is erősíteni próbál, amely a magyarság etnokulturális összetartozását hivatott megteremteni. A radikális pártok által képviselt sajátosan hagyományőrző, tekintélyelvű ideológia, mely elítéli a nagyvárosok multikulturalizmusát és liberalizmusát, azt eredményezi, hogy ezek a pártok vidéken, a kistelepüléseken erősebbek, és kifejezetten gyengén szerepelnek a fővárosokban.

A Fidesz és a Jobbik nemzeti kötődéseket meghatározó céljai jól lekövethetők a két párt közpolitikai kapcsolatrendszeréből is. Az elmúlt két év kormányzati gyakorlata két fontos tanulsággal szolgált. A Fidesz-KDNP pártszövetség nem lát jelentősebb veszélyt abban, hogy szinte minimális változtatásokkal megvalósítsa a Jobbik 2010-es választási programjában szereplő konkrét célkitűzéseket, így a nemzeti identitásra vonatkozó tézisekben is található átfedések a két párt között.

3.4. Lehet Más a Politika

Az LMP számára a pártszakadásig a nemzeti kérdés nem számított olyan fontos problémának, amelyről külön diskurzusban akarta volna megkülönböztetni magát politikai riválisaitól. Jól tükrözi ezt a pozíciót, ahogy Mile Lajos nyilatkozott a Nemzeti Összetartozás Napjának bevezetéséről szóló vita során.²¹ Ebben a párt a jobboldali nemzetfelfogást illetve kritikával, miközben annak létjogosultságát nem veti el: „[...] mindenféleképpen egy olyan korszerű jövőképben gondolkodunk, ahol Európának is szerves része a magyarság, és a környező államokkal is megfelelő egymásra hatásban, viszonyulásban él. De erre csak akkor képes, ha tisztában van a saját azonosságával, vállalja az identitástudatát, ezeknek a tartalmait pontosan

---

²¹ Fehér János Zoltán: Piros, Fehér, ZÖLD? - Nemzet és magyarság az LMP politikai gondolkodásában (OTDK dolgozat, 2013, Kaposvár)

rögzíti, el tud jutni az önazonossághoz tárgyszerű ismereteken, higgadt megközelítéseken keresztül, és el is vállalja ezt a feladatot.”²²

A párt szóhasználatában nem pontosan értelmezhető, hogy hogyan használják a nemzeti szocializáció fogalmát, de annyi egyértelműen érzékelhető, hogy az LMP egy „Európába integrált magyarságot” erősítene meg: „A személyiség kialakulásának egyik meghatározó összetevője a közösségi élmény, a hovatartozás élményének, tudatának kiépülése, átélése, befogadása. Az egészséges, tehát a beteges kishitűségektől, identitásbizonytalanságtól és a nacionalista túlzásoktól egyaránt mentes nemzeti tudat, nemzeti érzés kialakítása, megőrzése, megújítása az újabb és újabb nemzedékekben ugyanúgy feladata az oktatási-nevelési rendszernek, mint sok más tudattartalomé és érzelmi viszonyé.”²³

---

²² Mile Lajos; 25. ülésnap (2010. 07. 13.), 46. felszólalás (Forrás: Parlamenti Napló [http://parlament.hu/internet/plsql/internet_naplo])

²³ Mile Lajos; 25. ülésnap (2010. 07. 13.), 46. felszólalás (Forrás: Parlamenti Napló [http://parlament.hu/internet/plsql/internet_naplo])

4. Konklúzió

Visszatérve elemzésünk felütéseként megfogalmazott, a nemzeti identitásunkat érintő alapvető kérdésekre, kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás óta a parlamenti pártok eltérő intenzitással próbálták befolyásolni kollektív identitásunk konkrét tartamát és szimbólumainak jelentéseit.

A nemzet, mint tagság kérdése elsősorban a közösséget egybetartó normarendszerek befogadó-kirekesztő karakterétől függ. Amennyiben olyan észak-európai példákat tekintjük irányadó mintának, ahol a baloldal nem szorul ki az identitásképző diskurzusokból és ahol a nemzetközi nyitottság nem veszélyezteti a kollektív identitás erősségét, egyértelműen kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás utáni hazai identitás-viták más fejlődési irányokat mutatnak. Mivel a nemzeti identitásunk az utóbbi években ráadásul elsősorban a nemzeti érdek érvényesülése tekintetében merül fel, ezért a kirekesztő és konfliktusos öndefiníció tekinthető meghatározónak Magyarországon.

A nemzeti identitás posztmodern utáni fejlődése megújuló igénnyel lép fel a nemzeti szintű sikeresség megteremtése érdekében. Mivel az európai politikai rendszerek egyre erősebb versenyben állnak egymással saját stratégiáik és érdekeik érvényesítéséért, ezeknek a céloknak az eléréséért egyre nagyobb igényük van a társadalmi együttműködés nacionalista megalapozására. A nemzeti büszkeség posztmodern utáni felépítése a Magyarországhoz hasonló EU-tagoknál elsősorban olyan felsőbbrendű tudat kialakításával jár együtt, amely inkább kirekesztő, mint integráló.

Az európai és regionális identitások lehetnek egymást kirekesztő és egymást erősítő kötődések. A rendszerváltás utáni periódust az az optimizmus jellemezte, hogy nemzeti identitásunk újraértelmezése az európai polgárságunk keretei között egy sikeres projektként zárulhat. Az eredmények nem ezt mutatják. A magyar társadalom többsége bár még ragaszkodik másodlagos európai identitásához, de egyre inkább ellentétben érzi azt a nemzeti érdekek érvényesülésével az uniós keretek között. A gazdasági világválság utáni szociális krízis pedig radikális ellentétekkel nehezítette az identitásról szóló diskurzusokat, amely a törésvonalak megerősödéséhez vezettek. Az ideológiai elkötelezettségtől függően jobb, bal, liberális és zöld identitásértelmezések a párbeszédre alkalmatlan formában épülnek be a nyilvánosságba. „Identitásunk tartalmi elemei ugyanis olyan összetett tudásegységek, amelyek történeti, kultúrtörténeti dimenzióval rendelkeznek. Az identitáselemek többségénél, pl. az etnikai, a szakmai, vagy akár az ideologikus alapon meghatározott identitások vonatkozásában is a kultúra az alapvető tényező.”²⁴

---

²⁴ <http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf>

A pártok felelőssége kiemelkedő ebből a szempontból. A baloldali pártok egyértelműen lemaradásban vannak a konzervatív vagy radikális jobboldalhoz képest. Az egyes identitástartamok iránti érzékenység, a történelmi hagyományok eltérő értelmezése az elmúlt húsz évben ellehetetlenítette a valódi párbeszédet a különböző oldalak között. Az egyes politikai közösségek az identitásuk meghatározása és fejlődése tekintetében nem csak zártaknak tekinthetők, hanem kifejezetten ellenségesen reagálnak a párbeszéd bármilyen formájára. Ezzel tulajdonképpen kétségbe vonják a nemzethez tartozás különböző formáinak legitimitását.

A pártalapú kizárólagosság az ezredforduló után szinte minden a sajáttól eltérő azonosulási formát ellehetetlenít. Magyarországra kifejezetten jellemző, hogy a szocializációban és a nyilvános vitákban nem találhatjuk meg a személyi autonómia és a nemzethez tartozás kötöttsége közötti feszültség feloldásának bármilyen formáját. Az egymásra épülő identitások európai, nemzeti és regionális szintjei közül az utóbbi években kiemelkedik a makroregionális forma sikeressége.

5. Javaslatok

„Eddig az Európai Közösség politikája a tagországokban bizonyosan nem volt legitimációs tekintetben hatékony viták tárgya. A nemzeti nyilvánosságok kulturálisan még igencsak válaszfalal különülnek el egymástól. Olyan kontextusokban gyökereznek ugyanis, amelyekben a politikai kérdések a mindegyikükben sajátos nemzeti történelem háttére előtt nyernek jelentőséget. A jövőben azonban a különböző nemzeti kultúrákból kialakulhatna egy közös politikai kultúra.”²⁵

Azok a kommunikációs stratégiák, amelyekben az ezredforduló óta a különböző identitásszintjeink megerősítését és a kötődéseink közötti feszültségek csökkentését próbáltuk meg elérni, nem tekinthetők sikeresnek. A nemzeti identitásunk átalakulása napjainkban is jelentős tudományos és politikai diskurzusokat generál, így javaslataink elsősorban arra koncentrálnak, hogy a meglévő ellentéteket hogyan lehetne feloldani és társadalmilag nyitottá tenni a témára vonatkozó párbeszédet.

5.1. Kirekesztő identitás-törekvések elleni program

Az identitások fejlődését leíró kutatásokban kell vizsgálni, hogy egy-egy kollektív kötődési forma fejlődése milyen hatással lehet a társadalmi együttműködés formáinak változásaira.²⁶ Fel kell ismerni, hogy a kilencvenes években és az ezredfordulón alkalmazott identitást erősítő technikák mit eredményeztek és milyen hatással voltak az európai kötődéseink átalakulásához. Tételelesen ki kell mutatni, hogy a radikális pártok milyen kirekesztő és konszenzust nélkülöző elemeket tudtak beépíteni a nemzeti szintű közösségi érzetet meghatározó értelmezésekbe. Vizsgálni kell, hogy egy individualizált és fogyasztói társadalomra milyen hatással van, ha nemzeti hovatartozást vallási jelképekkel és a családra vonatkozó konzervatív elvárásokkal ruházzuk fel. Közismert, hogy a politikától egyre inkább távolságot tartó fiatal generációk identitását elsősorban a jobboldal befolyásolta eddig sikeresen. Fel kell mérni annak a folyamatnak a hatásait, amely eddig ennél a generációnál bizonyos kizárólagos identitásminták érvényesülésével, milyen mentális változásokat eredményezett.

---

²⁵ Jürgen Habermas: Állampolgárság és nemzeti identitás, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/allampolgarsag-es-nemzeti-identitas>

5.2. Nemzeti identitás-minimum meghatározása

Az oktatás minden szintjén integrálni kell a nemzeti identitásunk megértéséhez nélkülözhetetlen ismeretek elsajátítását. Ehhez nélkülözhetetlen az akadémiai szféra, a civil szervezetek és a pártok együttműködésének megteremtése, annak érdekében, hogy kialakuljon egy minimális konszenzus a nemzeti identitás jelentését illetően. Egyrészt vizsgálni kell azt az ideológiai oldalak szerint eltérő történelmi kánont, amely az egyes meghatározó események és szimbolikus személyek életútjának értelmezését tisztázza. Ahogy a történelmi megbékélés tekintetében már utaltunk rá látható, hogy a nemzeti szinten közösnek tekinthető normarendszerünk eddig nem volt képes „kihordani” ezeket a konfliktusokat. Kérdéses, hogy a pártok által kialakított kollektív azonosulási szerepek, milyen konkrét felelősségi formákat erőltetnek a közösség tagjaira. Tisztázni kell olyan alapkérdéseket, hogy milyen szerepe van az államnak és a közös kultúrának vagy éppen a származásnak a nemzeti identitáshoz tartozás megélésében.

5.3. Új identitás-kampány megtervezése

A kilencvenes évek végi uniós identitás megerősítésére vonatkozó kommunikációs stratégiák ma már hatástalanok, azaz nem csökkentik érdemben a nemzeti identitás és a közösségi kötődéseink között mesterségesen gerjesztett feszültségeket.²⁷ A 2014-es európai parlamenti választások változó keretfeltételei szerint egyrészt komoly kutatásokkal fel kell mérni, hogy az egyes tagországokban és régiókban tapasztalható euroszeptikus identitásmintákat milyen üzenetekkel lehet mérsékelni. A kampánynak a nemzeti szimbólumaink bemutatása és megismertetése mellett végre ezeknek az értékeknek az aktuális jelentőségét is be kell tudnia mutatnia magyar társadalomnak. A kampányban egyszerre kell erősíteni az egyes identitásszintek integráltságának közösségi érzetét és a nemzeti identitásunk megkerülhetetlen európai beágyazottságát. Hiteles mérleget kell vonni uniós tagságunk lassan egy évtizedének nemzeti szinten értékelhető eredményeiről és kudarcairól. A kampánynak ezért elsősorban jövőorientáltnak kell lennie. Fel kell tudnunk vázolni egy hiteles víziót arról, hogy milyenek leszünk magyarként, európaiként vagy éppen egy dunántúli település lakójaként tíz vagy húsz év múlva. Azaz szembe kell állítani a magyar társadalmat, hogy az identitásunkat meghatározó tendenciák egy évtizeden belül milyen eredményre vezethetnek.

5.4. Jogok és lehetőségek ismerete

---

²⁷ www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/C27EBC4A.../EUKS_2002nov_.rtf

A gazdasági világválság kirobbanása óta az európai országok komoly társadalmi feszültségeket élnek át szociális, fogyasztói vagy akár polgárjogi tekintetben is. A tagállami és az európai média segítségével útjára kell indítani egy olyan programot, amely növeli az EU által törvényesen garantált jogok használatának állampolgári tudatosságát. Európai szinten napirenden kell tartani olyan - minden tagország számára precedens értékű - eseteket, amelyek egyértelműen bizonyítják, hogy az „európai jogaink” a gyakorlatban is használhatóak.²⁸ Be kell mutatni, hogy hogyan alkalmazhatóak a Lisszaboni Szerződésben rejlő új lehetőségek, így az európai állampolgári kezdeményezés, mely európai szinten valódi társadalmi támogatottsággal rendelkező kérdések eldöntését is lehetővé teszi. Az elmúlt években elindított hazai aláírásgyűjtések sikere is mutatja, hogy egy többségében politikailag passzív társadalmú EU-tagországban is létezhetnek uniós kapcsolódási pontok. Programot kell kialakítani annak érdekében, hogy ez a lehetőség érdemben is bizonyítani tudja, hogy valódi beleszólásunk van a több szinten is közös ügyeink intézésébe. Azaz nem csak bürokratikus vagy intézményi technikákkal lehet csökkenteni a demokratikus deficitet az Európai Unióban.

5.5. Identitás-fejlesztés az oktatásban

Ismételten kísérletet kell tenni az identitást meghatározó oktatási célok és szocializációs eszközök megújítására. Mivel a jelenlegi ciklusban megvalósított oktatási reform sem rendezte megnyugtatóan a nemzeti identitásra vonatkozó tudás átadásának kereteit, ezért ki kell alakítani azt a képzési programot, amely ezt a hiányt érdemben pótolni tudja. A pártok által elfogadott és valóban használható közös „kép” a nemzeti identitásunkat meghatározó kérdésekben sajnos nem várható a közeljövőben. Így független szakértők, szakmai bizottságának közreműködésével meg kell alkotni egy a kor elvárásainak megfelelő oktatási programot. A programnak tükröznie kell, hogy az identitásunkat érintő kérdések többsége nyitott, ezért a különböző generációk is eszerint a sokszínűség szerint ismerhetik csak meg ezeket a kérdéseket. A történelem, a magyar nyelv és irodalom valamint az állampolgári ismereteknek oktatása esetében a nemzeti identitással kapcsolatos dilemmáknak kiemelten kell szerepelniük a középfokú képzésben, hogy még az érettségi megszerzése előtt saját értékeiket és kötelességeiket alapvetően ismerő „polgárok” kezdhesék meg felnőttkori életpályájukat. Az identitással kapcsolatos korai szocializáció másik fontos feladata, hogy reális képet alakítson ki a fiatalokban az identitásunkkal kapcsolatos kihívások megismerésekor. Így az európai és regionális identitással kapcsolatos problémák bemutatása mellett a kirekesztő társadalmi attitűdökről és a nemzetállamok konfliktusairól is ismereteket kell szerezniük az érintett korcsoportoknak.

²⁸ <http://hu.euronews.com/2013/05/27/europai-alapjogok-elo-jog-vagy-irott-malaszt/>

Policy Solutions
Politikai Elemző és Tanácsadó Intézet

Budapest, 1065, Révay utca 10.

(1) 474-8748

info@policysolutions.hu

www.policysolutions.hu

POLICYSOLUTIONS

